

Een akkoord over het toezicht op het financieel beheer van de armentafel en van de kerkfabriek van Lummen, 1726.

In iedere gemeente waren er in het ancien régime (voor 1800) drie *publieke* kassen. De kas van de gemeente werd hoofdzakelijk met belastinggeld gespijsd en diende bijvoorbeeld om de vergoedingen voor de medewerkers van de gemeente te betalen, om lasten van doortrekkende legers te vergoeden en om materialen aan te schaffen voor openbare werken. In de kas van de armentafel kwamen de opbrengsten van de pachten en de renten van de armentafel terecht en die werden gebruikt om behoeftige inwoners van de gemeente te steunen. De inkomsten van de derde kas, die van de kerkfabriek, waren eveneens van pachten en renten afkomstig en dit geld werd gebruikt om de kerk te onderhouden, om het materiaal voor de eredienst aan te schaffen en om medewerkers zoals koster, zangers, predikanten of vreemde biechtvaders te vergoeden.

In Lummen werden jaarlijks één armenmeester en één kerkmeester gekozen, aan wie respectievelijk het financieel beheer van de armentafel en van de kerkfabriek werden toevertrouwd. Zij moesten de pachten en de renten van die organisatie innen en met de opbrengst daarvan de kosten betalen. Na een jaar werd van hen verwacht dat zij rekenschap aflegden over hun beheer en hun rekeningen ter controle voorlegden aan de pastoor en aan een afvaardiging van de inwoners van de parochie. In veel dorpen was die afvaardiging van de inwoners gemakkelijk samen te stellen. De dorpsvergadering was er samengesteld uit al de hoofden van de huishoudens. Enkele dagen voor de dorpsvergadering werden de hoofden van de huishoudens door de gemeentelijke bode verwittigd war en wanneer zij verwacht werden en vlak voordat de dorpsvergadering begon, werden de klokken nog geluid zodat ook de vergeetachtigen aanwezig konden zijn.

Lummen was echter veel groter en telde veel meer inwoners dan andere gemeenten, zodat de verkiezing van de armenmeester en van de kerkmeester en de controle van hun rekeningen door de verzamelde hoofden van de huishoudens in de praktijk moeilijk te organiseren was. Anderzijds was het zo dat zowel de gemeente – want het ging om publieke middelen – als de pastoor – want zowel de armentafel als de kerkfabriek speelden een rol in zijn pastoraal werk – betrokken moesten zijn bij het toezicht op het beheer van de armentafel en van de kerkfabriek.

In die context werd op 13 december 1726 een akkoord op schrift gesteld, waarin pastoor Andreas Vlecken en de drie schepenbanken of *wetten* van

Lummen vaststelden hoe de verkiezing van de armenmeester en de kerkmeester, het opstellen van hun rekeningen en het nazicht daarvan in de toekomst zouden geschieden.

Op gerechtelijk vlak waren er in het Land van Lummen drie schepenbanken actief, die ieder een ander recht volgden. Zij spraken recht in burgerlijke zaken en in strafzaken en registreerden akten betreffende goederen in hun rechtsgebied. Het Land van Lummen strekte zich uit over Lummen, Linkhout, Koersel en Schulen. De schepenbank van het dorp of de *vrijheid* heette de *binnenbank*. Zij zou het gewoonterecht van Diest gevolgd hebben. Voor het gebied buiten de dorpskom en voor Linkhout, Koersel en Schulen waren er twee *buitenbanken*: een Brabantse, die het gewoonterecht van Leuven volgde en een Loonse, die het Loonse recht volgde. Naargelang het statuut van de grond was de ene of de andere schepenbank bevoegd. Het statuut van de grond waarop men woonde, bepaalde voor welke schepenbank men gedagvaard kon worden. Elke schepenbank telde zeven schepenen en een meier. De schepenen van de Loonse schepenbank werden door de heer van Lummen aangesteld, die van de Brabantse schepenbank werden in naam van de hertog van Brabant aangesteld. In de *binnenbank* zetelden twee schepenen aangesteld door de hoofmeier van Tienen vanwege de hertog van Brabant en vijf schepenen die door de heer van Lummen aangesteld werden.

Deze drie schepenbanken, samen met de Brabantse en de Loonse meiers, werden *de drij wetten* genoemd. Zij vormden een overkoepelend bestuurlijk orgaan voor Lummen en maakten *de regering* ervan uit. De *coustuymen* of jaarkeuren van *het Land van Lummen* golden in alle dorpen van de heerlijkheid en werden zeker vanaf 1556 jaarlijks door de *drij wetten* bekrachtigd en eventueel aangevuld. Met klokkengelui werden de inwoners van Lummen op de eerste donderdag na Beloken Pasen samengeroepen en dan werden hen de jaarkeuren voorgelezen. De *drij wetten* hielden ook toezicht op de gemeentefinanciën.

De originele akte met het akkoord tussen de pastoor en de vertegenwoordigers van de drie *wetten* wordt in het Rijksarchief in Hasselt bewaard en kan daar geraadpleegd worden. Zij is ondertekend door pastoor Andreas Martinus Vlecken, door de secretarissen Marcus Andreas Cauwenberghe van de Brabantse schepenbank en Nicolaas Josephus de Borman van de Loonse schepenbank, door Eustachius Timmermans gemeentesecretaris en secretaris van de binnenbank.

In de overeenkomst werd vastgelegd dat van dan af – zoals dat overigens eerder ook al gebruikelijk was – de rekeningen van de armenmeester en van de kerkmeester zouden worden nagezien op 13 december, de feestdag van de

heilige maagd Lucia, in aanwezigheid van de pastoor en van afgevaardigden van de *drie wetten* (art. 1, 2).

In verband met de verkiezing van de toekomstige armenmeesters en de kerkmeesters werd vastgelegd dat de ontslagnemende of *afgaende* armenmeester en kerkmeester ieder de namen van *drije bequaeme personen* zouden moeten opgeven, waaruit de *wetten* dan een nieuwe armenmeester en een nieuwe kerkmeester zouden kiezen (art. 2). Na hun verkiezing moesten de nieuwe beheerders van de kassen van de armentafel en van de kerkfabriek nog een *behoorelijcken eedt van getrauwicheijt* afleggen voordat zij in hun nieuwe hoedanigheid aan de slag konden gaan.

De ambtstermijn van de armenmeester en de kerkmeester zou lopen van 13 december tot 13 december van het volgende jaar. Op die laatste dag zouden zij hun rekeningen voor nazicht moeten voorleggen. Indien zij meer hadden ontvangen dan uitgegeven, moesten zij het saldo *promptelijck* in de kas van de armentafel of van de kerkfabriek storten of aan hun opvolger ter hand stellen (art. 2,3).

Met het oog op het bewaren van het geld en van het archief van de armentafel en van de kerkfabriek werd bepaald dat er in de kerk een *compe oft coffer* geplaatst zou worden. Die koffer moest voorzien worden van *behoirelijcke* sloten, met vier sleutels, waarvan één voor de pastoor bestemd was en één voor de secretaris van elke schepenbank, *om alsoo te saemen acces te hebben tot die selve rekeninghen ende de penningen* (art. 3).

De archiefkist van de kerk van Lummen. Foto Koen Luts

Sommige kinderen in de parochie – onvermogende wezen of verwaarloosde kinderen – moesten op kosten van de armentafel gekleed, gevoed en opgeleid worden. Het was de gewoonte dat die kinderen door de armentafel uitbesteed werden in gezinnen die daarvoor vergoed werden. Omdat de armentafel op haar geld moest letten, gaf men hierbij de voorkeur aan de families die daarvoor met de kleinste vergoeding genoeg namen. Jaarlijks vond er in Lummen op de feestdag van Sint-Marcus (25 april) een weinig verheffend schouwspel plaats, waar geïnteresseerden in het openbaar bekend konden maken voor hoe weinig geld zij een kind wilden opnemen en waar zij, als hun bod goed bevonden werd, dat kind toegewezen kregen. In het akkoord van 1726 werd in dit verband beslist dat het uitbesteden van de kinderen in aanwezigheid van de pastoor en van een afgevaardigde van elk van de drie schepenbanken moest gebeuren (art. 4).

In 1710 werd het kind van Jan Van Herle bij Michiel Helve besteed voor 26-15 Martinus Tul, kind van Henric, voor 19 gulden 15 stuivers bij Jan Hulshagen Zijn broer Servaes Tul werd opgevangen door Mattijs Van Zingel voor 29-0 Henric Tul was gratis besteed bij Jan Clenaerts en Joris Tul bij Mattijs Cox. Willem, kind van Jan Bervoets werd uitbesteed bij Hubert Smets voor 22-0.

De pastoor van Lummen was goed geplaatst om te weten wie in zijn parochie in nood was en hulp nodig had, ook als de betrokkene zelf dat liever verborgen hield. Daarom was het hem toegestaan *soo dickwils alst hem gelieven sal* uit de armenkas bedragen tot twee gulden te besteden aan de armen van Lummen, zonder dat hij daarover in detail verantwoording moest afleggen. Hij hoefde slechts op de dag dat de rekening gecontroleerd werd te verklaren dat hij dat bedrag gependeed had aan de armen van Lummen, die recht hadden op steun van de armentafel (art. 5). Aan de schepenen daarentegen was het verboden zonder toelating van de pastoor uitdelingen op kosten van de armentafel te doen of om de armenmeester opdracht te geven om dat te doen (art. 6). Ook over de inkomsten van de kerkfabriek kon de pastoor vrij beschikken om te *doen maecken inde kercke al wat in de selve noodigh is*. Enkel wanneer het om aankopen of werken *van grooten prijse* ging, moest hij dat op voorhand met de drie *wetten* bespreken (art. 11).

Mocht het overschot in de rekening van de armentafel of van de kerkfabriek zodanig oplopen dat een deel van het geld belegd kon worden om van dan af rente op te brengen, dan moesten de respectievelijke beheerders dat met de pastoor en de drie wetten bespreken. Ook wanneer iemand een rente van de armentafel of van de kerkfabriek zou *redimeren* of *afleggen*, dan moest met de pastoor en de drie wetten overlegd worden over de wederbelegging van dat kapitaal (art. 8).

In de toekomst zouden de pastoor en de drie wetten de kosten voor het schrijfwerk, dat te pas kwam aan het opstellen van de rekeningen van de armenmeester en van de kerkmeester, delen. Volgens een vierjaarlijkse toerbeurt zouden de rekeningen op schrift gesteld worden door de pastoor of door iemand die hij daarvoor zou aanstellen, door de secretaris van de Brabantse schepensbank, door de secretaris van *de Loonsche bancke* en het vierde jaar door de secretaris van de binnenbank van de vrijheid (art. 9). Indien de rekeningen zouden ingediend worden zonder dat één van hen bij het opstellen ervan betrokken was, mocht dat feit op zich niet betekenen dat zij niet goedgekeurd kon worden. In dat geval moesten zij op dezelfde manier als anders inhoudelijk gecontroleerd en goedgekeurd of verworpen worden (art. 10).

Rombout Nijssen
Ria Lemmens

Wie graag de originele tekst van deze overeenkomst wil lezen, kan deze vinden in het tijdschrift 'Limburg-Het Oude Land van Loon', jaargang 94, 2015 nr. 2 op p. 142.

Het extra-beveiligde vak van de compe. Foto Koen Luts

De archiefkist met mooi bewerkt deksel. Foto Koen Luts

De vorige pastoor Mathieu Plessers

De archiefkist is toch kleiner dan gedacht. Foto Koen Luts.